

PROF. DR.
M. FATİH KÖKSAL'A
Armağan

Editörler
Giyasi BABAARSLAN-Meltem YILMAZ
Serpil MUTLU KIRLI-Oğuzhan KIRLI

© 2021, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 206
Edebiyat: 94

ISBN 978-625-7471-53-4
Sertifika No: 52315

Baskı Tarihi: Ankara, 2021

Editörler:
Giyasi Babaarslan-Meltem Yılmaz
Serpil Mutlu Kırılı-Oğuzhan Kırılı

Yayın Yönetmeni:
İrfan Güngörür

Dizi Editörü:
Furkan Öztürk

Kapak/Mizanpaj:
Ahmet Hilmi Çuhadar

Baskı/Cilt:
Vadi Grafik Tasarım ve Reklam Ltd. Şti
Serhat Mh. 1420. Cd. No:58/5, 06378 İvedik Osb
Yenimahalle/Ankara Tel: 0 312 395 85 71
Sertifika No: 47479

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Prof. Dr. M. Fatih Köksal'a Armağan
/ Editörler: Giyasi Babaarslan, Serpil Mutlu Kırılı, Oğuzhan Kırılı, Meltem Yılmaz
İstanbul: DBY Yayınları, 2021.

1320 s. ; 16,0 x 24,0 cm ___ (DBY Yayınları ; No. 206)

ISBN 978-625-7471-53-4

1- Edebiyat 2- Hatıra 3- Armağan



DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr
Tel.: +90 212 526 98 06

Son Dönem Osmanlı İstanbul'unda Azerbaycanlı Bir Aydın: Muallim Feyzi Efendi

Vüsale MUSALI*

Könül, qulluq eylə kamil ustada,

Ustad görməyənin işi xam qaldı.

(Qul Allahqulu)

Giriş

Genellikle 1880-1896 yılları arasında etkin olan, gerek Doğu gerekse de Batı edebiyatından yararlanan, hem eski hem de yeni edebiyattan etkilenen Ara Nesil edebiyatçıları arasında Muallim Feyzi Efendi de vardır. Kendisi aslı itibarıyla Güney Azerbaycan kökenlidir. Mirgün Mekteb-i Rüşdîsi, Robert Koleji ve Galatasaray Mekteb-i Sultanîsi gibi eğitim kurumlarında 30 seneden fazla muallimlik etmiş olan Feyzi Efendi, çeşitli kaynaklarda saygıyla anılmaktadır. Dönemin önemli eğitim kurumlarında öğretmen olarak çalışması, Tevfik Fikret, İsmail Hikmet Ertaylan, Sâmipaşazâde Sezâi gibi edebiyatta kendisini ispat etmiş olan öğrenciler yetiştirmesi, kaleme aldığı eserlerin sayısı ve bu eserlerin defalarca yayımlanması, Tercüman-ı Hakikat ve Malumat gibi gazetelerde şiir ve makalelerinin basılması, Feyzi Efendi'nin değerli bir eğitimci, bilgin ve şair olduğunu kanıtlamaktadır. Literatür taraması sonucunda, Muallim Feyzi'nin hayatı, sanatı ve eserlerinin sis-

975

* Prof. Dr. Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, vusalemusali@kastamonu.edu.tr.

temli bir şekilde öğrenilmediği belirlenmiştir. İsmail Hikmet Ertaylan, Mahmud Kemal İnal, onları takiben Abdulkaki Gölpınarlı, Alaettin Gövsa bahse konu şairi hatırlamış, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nde de Fezzi'nin hayatı ve eserlerinden kısaca bahsedilmiştir.

Araştırmacı Yunus Koçak, Fezzi'nin "Vaveyla"sını 2004 yılında yayımlamıştır (Koçak, 2004: 103-168). Muallim Fezzi, bu eserinde Sürûş mahlasını kullandığı için Yunus Koçak bu eserin yazarını belirleyememiştir. Muallim Fezzi'nin hayatı, sanatı, edebi kişiliği, eserleri hakkında kısa bilgi vererek Matem-nâme ve Vâveylâ adlı eserini yayımlayan Cemil Çiftçi olmuştur (Çiftçi, 2012). C. Çiftçi "Vaveyla"nı Y. Koçak neşrinden habersiz olarak yayımlamıştır. Bunlar dışında Muallim Fezzi hakkında dikkate değer bir çalışma yürütülmemiş ve eserleri araştırılmaya tabi tutulmamıştır.

Makalemizde Muallim Fezzi'nin hayatı anlatılacak, eserleri değerlendirilecek, gazetelerdeki yazıları incelenecek ve öğrencilerinin hatıraları bir araya getirilecektir.

1. Muallim Fezzi'nin Hayatı ve Çocukları

Şairin tercümeihâlini *Sicill-i Ahvâl* defterinden (No 124, s. 219) elde etmiş bulunuyoruz. Bu defterden Muallim Fezzi ile ilgili yapılmış olan elyazması şeklindeki alıntılar Atatürk Kitaplığı'nda muhafaza edilmektedir. Bahsi geçen kayıtlara göre; "Ahmed Fezzi, İran ulemâsından Esad Molla'nın oğludur. 1258 hicri (m.1842) senesinde İranda doğdu. Memleketi medreselerinde ulûm-i Arabiyye ve Farsiyyeyi tahsil etti. 1282 senesinde memâlik-i Osmaniye'ye gelmiştir. 17 Safer 1282'de 25 yaşında iken 680 kuruş maaş ile Amasya sancağı tahrir-i emlak seyyâr fırkası muharrir-i sanliğine tayin olundu. Tahkikat neticesinde 14 Cemaziyelahir 1284 tarihinde açığa çıkarıldı. 16 zilkade 1294'te 550 kuruş maaş ile ticaret mektubu kalemine memur oldu. 21 Safer 1296'da 1500 kuruş maaşla Şehremaneti tahsilat kalemi mümeyyizliğine, 11 Cemaziyelahir 1296'da 1600 kuruş maaş ile Mekteb-i Sultani Farsi muallimliğine tayin olundu. 25 Zilhicce 1310'da rütbe-i salise tevcih olunmuştur. 4 Zilhicce 1292 tarihinde tabiyet-i Osmaniye'ye geçmiştir. Mekteb-i Sulatânî muallimliği 33 sene sürmüştür. Yaş haddi dolayısıyla 1328'de tekaüt edildi. Mirgün Mekteb-i Rüştîyesi'nde ve Roberto Koleji'nde de evvelce muallimlik etmiştir. Türkiye'ye gelmeden evvel Nefes'te medrese tahsili görmüş, bir müddet Mısır'da Câmî'i Ezhar'da devam etmiştir. Muallim Naci zümresi şairlerindedir...1328 Saferinde İstanbul'da öldü" (Ek 1).

Şairin hayatı ile ilgili *Sicill-i Ahvâl* defterinde yer alan bu bilgiler bazı farklılıklarla M.K.İnal ve İ. Hikmet Ertaylan'ın eserlerinde de yer almaktadır. İnal, Ahmed

Feyzi Efendi'nin, Tebriz civarında Serâb muzafatından Türkanpor karyesinde ule-madan Esad Molla'nın oğlu olduğunu, 1258/1842 yılında orada doğduğunu yazı-yor. Feyzi, babasının yayında eğitim almış, 1276/1859 yılında medrese tahsili için Necef'e gitmiş, daha sonra Mısır'da Câmî-i Ezher'de okumuştur. Mısır'da bulunan Abdurrahmân Sâmi Paşa ile tanışmış ve onunla birlikte İstanbul'a gelmiştir. Sâmi Paşa'nın yanında bulunan Mirza Safa'nın irfanından feyizlenmiştir. Feyzi, oğluna da üstadının adını vermiştir.

Mirgün Mekteb-i Rüşdîsi'nde ve Robert Koleji'nde muallimlik yapmıştır. İnal'a göre Amerikalıların, İslamiyet aleyhindeki kitapları kendine tercüme ettirmek istemeleriyle Feyzi muallimlikten çekilmiştir. Maârif Nâzırı Münif Paşa'nın daveti üzerine Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi Farsça öğretmenliği müsabakasına girmiş, Farsça muallimliğine atanmış ve 33 sene bu görevde çalışmıştır.

Feyzi, eski öğrencisi Tevfik Fikret Bey'in Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi müdiri olduğu 1328/1910 yılında emekliliğe ayrılmıştır. Muallim Feyzi, şiddetli soğuk alma neticesinde 16 Safer 1328/1910 yılında vefat etmiş ve Üsküdar'da Seyyid Ahmed Deresi Kabristanı'na defnedilmiştir.

Feyzi, kendi vefâtına madde-i târîh de düşürmüştür.

Geldim kapuna Ya Rab, elim boş, yüzüm siyâh

İsyânıma cezâ olarak koğma, etme dür.

Nefse uyup da olmayacaktım günab-kâr

La taknatu bu hâle beni eyledi cesur.

İsyânıma tekabül eder bir cemil fi'il

Etmîş değil bu âne değin bendeden sudür.

İlla ki Ehl-i Beyt-i Resûl'ün mahabbeti

Zulmet-serây-ı kalbimi etmişti gark-ı nûr.

Feyzi değilse mazhar-ı gufran-ı Zül-celâl

Târib-i ribletineden olmuş Hüve'l-gafur. 1328 (İnal 1999: 646).

İnal, Feyzi'nin Safa adlı oğlundan bahsetmektedir (İnal 1999: 646). C.Çiftçi, kendi kitabında Muallim Feyzi'nin oğlu Safa'nın doğum tarihi ile ilgili yazdığını belirtmekte ve *Eş'âr-ı Feyzî* adlı eserinde "Mahdûmum Muhammed Safa'nın Velâdeti Tarihi" başlıklı 7 beyitlik bir şiirine yer vermektedir (Çiftçi 2012: 8). Daha sonra "Safa Bey hakkında bilgilerimiz sınırlıdır" cümlesini ilave etmektedir. Yaptığımız araştırmalar sonucunda Muallim Feyzi'nin ailesi hakkında da bazı bilgilere ulaştık.

Fezzi Efendi'nin oğlu Safa Fezzi İksel 1878 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Galatasaray Sultanisi'nden diploma almış, İstanbul Hukuk Fakültesi'nde okumuş fakat bitirememiştir. 1898'de Hariciye Nezareti Tahriratı Hariciye Kalemî'nde işe başlamış, 1908'de yapılan düzenlemeyle bu kalemin birinci sınıf hulefalığına tayin edilmiştir. 1909'da yapılan ikinci düzenlemeyle İkinci Umuru Siyasiye Kalemî Mümeyyizi olmuştur. 1912'de yeni kurulan Tamimi İhbarat Kalemî Müdürlüğü'ne, 1913'te Tahran Sefareti Müsteşarlığı'na ve Rusların Tahran'ı işgali üzerine Bağdat tarihi ile İstanbul'a gelerek memuriyeti – asliyesi uhdesinde baki kalmak şartı ile 1 Ağustos 1917'de Nezaretin Müsteşar Muavinliği vekâletine, 1918'de Beynelmîl Tuna Seyrisefain Komisyonu'nda Osmanlı Murahhaslığı inzımanı ile Kalas Baş Şehbenderliği vekâletini ifaya memur edilmiş ve altı ay kadar burada kalarak mütarekeyi müteakip İstanbul'a dönmüştür. İksel daha sonra Matbuat Müdürü Umumîliği vekâleti, Tahran Sefareti Müsteşarlığı uhdesinde mevcut olduğu halde 21 Temmuz 1920'den 7 Teşrinisani 1921'e kadar devam etmiştir (URL 1). Cumhuriyet Gazetesinin 27 Ağustos 1963 tarihli sayısının 2. sayfasında Safa Bey'in Hakk'ın rahmetine kavuşması hakkında vefat bilgisi verilmektedir.

Safa Fezzi İksel'in oğlu, Muallim Fezzi'nin torunu Ali Abdüsettar İksel (ya da Settar İksel), (1908 İstanbul - 28 Mart 1985) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu olmuştur. Osmanlı Bankası ve Anadolu Sigorta Şirketi Memurlukları, Muhtelit Hakem Mahkemeleri Kâtipliği, İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi Zabıt Kâtipliği, Le Milliyet Gazetesi Mütercimliği, Belgrat Elçiliği 3. Kâtipliği, Tallinn Elçiliği 2. Kâtipliği, Kahire Elçiliği ve Paris Büyükelçiliği Müsteşarlıkları, Dışişleri Bakanlığı Ticaret Dairesi Umûm Müdürlüğü, Dışişleri Bakanlığı Umûmî Kâtip Muavinliği, Atina ve Bonn Büyükelçilikleri, TBMM 2.(XIII) Dönem İzmir Milletvekilliği ve Dışişleri Komisyonu Başkanlığı yapmıştır (URL 4).

Ünlü piyanist Zeynep Altar (1909-2017), Muallim Fezzi'nin diğer bir torunu, Safa Fezzi İksel'in kızıdır. Zeynep Altar, yurtdışında ve daha sonra Türkiye'deki en iyi okullarda, özel hocalar nezdinde mükemmel bir eğitim almış ve piyanocu olarak faaliyet göstermiştir (Altar, 2013: 6).

Muallim Fezzi'nin Safa beyden başka Mihriban adlı bir kızı hariciye memuru Abbas İhsan Emiraslan'la evlenmiştir (Çiftçi 2012: 10). Merhum piyanist Fezzi Aslangil bu evlilikten 1910'da İstanbul'un Beyazıt semtinde doğmuştur. Fezzi Aslangil musiki hevesiyle Saint Benoit lisesindeki öğrenimini yarıda bırakmış, özel derslerle batı musikisinde piyano dersleri almaya başlamıştır. Daha sonra Türk musikisine duyduğu ilgiyle çalışmalarını bu yönde ilerletmiş, udî Fahri Bey (Kopuz)

ile neyzen İhsan Bey'in ilgisini çekince, Darüttalim-i Musiki Heyeti'ne alınmıştır. Feyzi Aslangil o dönemin en seçkin musiki topluluğu olan bu heyetin turneleri ile çeşitli konserlerinde üç yıl piyano çalmıştır. Ailesinin şiddetle karşı çıkmasına rağmen musikiyi meslek olarak seçmiş, kısa zamanda tanınmış bir sazende olmuştur. 1933'te Münir Nurettin Selçuk'un konserlerine de piyanosuyla eşlik etmeye başlamıştır. İstanbul radyosundaki "Piyano ile Saz Eserleri" programları onun ülke çapında tanınmasını sağlamış; bu programlarda kendisine zaman zaman başka sazendeler eşlik etmişler (URL 3). "Hayatı boyunca unutmadığı hatırası ise, bir toplulukta o devrin İktisat Bakanının evinde Büyük Atatürk'ü tanıması ve bu büyük insanın huzurunda verilen konserden sonra şahsına gösterdikleri takdir ve iltifat dolu kıymetli sözleri olmuştur. Atatürk, Aslangil'i dinledikten sonra şunları söylemiştir: "Piyano Türk Musikisine uymaz derlerdi, fakat sen bu sözü tamamen ortadan kaldırıyorsun, seni tebrik ederim" (Aslani, 1971: 23). Feyzi Aslangil 22 Ağustos 1965'te İstanbul'da vefat etmiştir (URL 5).

Feyzi Aslangil sanatına günümüzde de değer verilmektedir. 2013 yılından bu yana farklı kentlerde seslendirilen "Feyzi Aslangil'e Mektuplar" adlı özgün bir repertuvar oluşturulmuştur. Söz konusu repertuvar Aslangil'in günümüze kadar gelen az sayıda kaydında seslendirdiği saz eserlerinden oluşmaktadır.

2. Muallim Feyzi'nin Faaliyetleri

Mahmut Kemal İnal, Feyzi Efendi'nin, Sürûş mahlasıyla Tercümân-ı Hakikat gazetesinde yazılar yazdığını, edipler arasında Muallim Feyzi Efendi namıyla tanındığını, "mütedeyyin, müeddeb, ehl-i dâniş" olduğunu yazmaktadır (İnal 1999: 648). A.Gölpınarlı Sürûş ve Şirzad mahlaslarını kullanan Muallim Feyzi'nin merisyelerinin gerçekten de eşsiz olduğunu belirtmektedir (Gölpınarlı 2003: 4). İsmail Hikmet, Muallim Feyzi'nin Nâci zümre-i edebiyesinin en haiz-i kudret bir siması olduğuna, Edebiyat-ı Cedide zamanında epeyce hücumla maruz kaldığına dikkat çekmiştir (Ertaylan, 1925: 592). Uzun müddet Galatasaray lisesinde öğretmenlik yapan Muallim Feyzi'nin okulda büyük bir rağbete mazhar olduğunu öğrencisi Ertaylan da dile getirmiştir.

Belli olduğu üzere Feyzi Efendi, Sami Paşa tarafından İstanbul'a davet edilmişti. "Sami Paşa, Mısır'dan İstanbul'a döndüğünde Taşkasap'taki konağı satın alıp yetiştirdiği Mısır kültürünün de etkisiyle burada bir mahfil kurmuştur. İşte bu tür konakların meşhurlarından biri olan Abdurrahman Sami Paşa'nın Taşkasap'taki Sarımusa Sokağı başlarındaki konağı devrin yerli ve yabancı birçok edebiyatçı, şair, ilim ve devlet adamlarına kapılarını açmış bir mahfildir" (Anar, 69). Muallim Feyzi de bu

konakta bulunmuş, meclislere katılmış ve Paşa'nın oğlu Sâmîpaşazâde Sezai Bey'in öğretmenliğini yapmıştır.

Muallim Feyzi çok sayıda esere imza atmıştır. Şairin eserlerinin bazıları yayımlanmışsa da, bir bölümü hâlâ elyazması şeklinde muhafaza edilmektedir. Eserlerinin bazıları ise evinde ve Galatasaray Lisesinde çıkan yangında mahvolmuştur. İsmail Hikmet, hocasının eserlerinin bir kısmının evinde çıkan yangında, bir kısmının ise okulda çıkan yangında ateşler içinde kaldığını üzümlere anlatıyor: "Kendi uğradığı müteaddit yangınlardan kurtarabildiği eserlerini, son bir çare olarak mektepte saklıyordu. İşte bu yangın o menhus, o kasidkar kollarını uzatmış, o fikir yavrularını da yakalayıp ateşe atmış, yorgun üstadın bir kere daha yüreğini yakmıştı" (Ertaylan, 1964: 149). Ertaylan, şairin oğlu Safa Bey'in dilinden 1889 yılında Karadut çeşmesi yanındaki evleri yandığında hangi eserlerin mahvolduğunu sıralıyor: "Orada en mühim eserleri yanmıştır. Bunlar ömrünün yirmi senesini vererek vücuda getirmiş olduğu ve Ferheng-i Feyzi adını vererek meşâhîr-i üdebâyı-İraniye'nin eserlerinden birçok kıymetli misaller ve şahitlerle tezyîn ettiği büyük lügatlerle beraber İran üdebasının müntehab eserlerini cem ü telifkile tercüme ederek hazırlamış olduğu büyük edebi eserin suret-i tablâ hakkında tâbi'le görüşerek karara bağladıktan üç gün sonra yanmasına çok ağlamıştır. Bunlarla birlikte Divân-ı Eşâr'ı da yanarak o zamana kadar söylemiş olduğu şiirleri kamilen mahv ü nâbud olmuştur." (Ertaylan, 1964: 149)

Sicill-i Abvâl defterinde Muallim Feyzi'nin aşağıda ismi geçen eserleri zikredilmektedir: Sûz u Güdâz, Pâk Nihad ve Pâk Dâmen, Hayyam, Ta'lim-i Suhan, Kand-i Pârisi, Usûl-i Fârisî, Zebân-i Fârisî, Muhtasar Usûl-i Fârisî (Ek 2).

Feyzi Efendi'nin eserleri hakkında ilk sistematik bilgiyi M.K.İnal vermekte ve eserlerinin ismini zikir etmektedir. Muallim Feyzi'nin Mâtem-nâme ve Vaveyla'sını yayına hazırlayan C. Çiftçi, Feyzi'nin eserleri hakkında bilinmeyen bazı meselelere ışık tutarak değerli bilgiler aktarmaktadır.

Muallim Feyzi'nin elyazması şeklindeki eserleri aşağıdakilerdir:

Kamus; Müntehabât-ı Fârisiye; Divan-ı Eş'ar; Cep Lügati; Gülşen-i Râz tercümesi; Mersiyele; Eşâr-i Feyzi, Maktel-i Hüseyin.

Yayımlanmış eserleri ise şunlardır:

Ta'lim-i Suhan, Hayyam, Kand-i Pârisi, Sûz u Güdâz, Usûl-i Fârisî, Pâk Nihad ve Pâk Dâmen, Mâtem-nâme, Mersiye (Vaveyla), İlâveli Vaveylâ Yahut Mesâib-i Kerbelâ.

Mu'allim Feyzi'nin Farsça dil bilgisi ile ilgili yazdığı ilk eser Ta'lim-i Suhan'dır. Eser 1292/1875 yılında İstanbul'da basılmıştır.

Usûl-i Fârisî: Feyzî'nin hazırladığı Usûl-i Fârisî uzun yıllar Farsça öğretiminde kullanılmıştır. Mithat Efendi, Tercümân-ı Hakikat gazetesinde (18 Mayıs 1889); "Kasik bir kitap" yazısında Muallim Feyzî Efendi'nin mektepte öğrencilere okuttuğu Ta'lim-i Fârisî'den bahsetmiş ve bu kitabın klasikleşmiş kitap olduğunu anlatmıştır. Mekteb-i Sultânî'de bu öğretimin üst düzeye vardığı belirtilerek Feyzî Efendi'ye hizmetleri sebebiyle şükranlar sunulmuştur (Acar 2015: 227). Bu yazı kitabın beşinci baskısında takriz olarak yayınlanmıştır.

M.K.İnal bu eserin 14 kez basıldığını not düşmüştür. Muallim Feyzî eserin dördüncü baskısının (1307/1891) ön sözünde yazıyor: "İfade-i mahsusa. Ber müktezâ-yı tecârib-i mütevaliye "Muhtasar Usûl-i Fârisî'den üçüncü tâbının tâdili ile bazı mündericâtının tebdîli lazım geldiğinden icabı vecihle bu kere şu suretle ifrâğ olundu. Bu suretin maârifmendân-ı kirâm tarafından dahi tercih ve takdir buyurulacağını kaviyyen ümit ederim. Çünkü sâika-i tecrübe ile olmuştur. Tecrübenin kuvveti ise gayri münkerdir".

Kitabın beşinci baskısında Ahmet Mithat Efendi'nin ve Muallim Naci Efendi'nin takrizlerine yer verilmiştir. Her iki yazıda kitabın öneminden bahsedilmiştir. Eserin 14. baskısında Muallim Feyzî'nin oğlu Safa Bey babasının bu kitabının izinsiz olarak yayımlandığını da üzülererek dile getirmiş ve bu tür baskılarda çok sayıda yanlış olduğunu belirtmiştir (Feyzî, 1923: t).

Çiftçi, Muallim Feyzî'nin Farsça eğitimi için hazırladığı kitaplarını yayın tarihine göre aşağıdaki şekilde tasnif etmiştir: Usul-i Fârisî adıyla 1299, 1301, 1304, 1306, 1307, 1339 yıllarında basılmıştır. Muhtasar Usûl-i Fârisî adıyla 1307, 1308, 1308, 1314 yıllarında 5 kez neşredilmiştir. İlaveli Usul-i Fârisî adıyla da 1304, 1306, 1307, 1308 yıllarında yayımlanmıştır. Zebân-i Fârisî adıyla da 1323,1325, 1326, 1327, 1329 yıllarında İstanbul'da basılmıştır (Çiftçi, 2012: 24).

Muallim Feyzî'nin Farsça eğitimi için hazırladığı kitapların aşağıdaki başlıklarla yayımlanmış baskılarına ulaşma imkânımız olmuştur.

İlaveli Usûl-i Fârisî 1890, 1891, 1923;

Muhtasar Usûl-i Fârisî 1891, 1900;

Zebân-ı Fârisî 1903, 1905, 1907, 1909, 1910, 1911, 1913;

Usûl-i Fârisî 1882, 1887;

Yeni Usul-i Fârisî 1914.

Muallim Feyzî'nin Farsça eğitiminde kullanılmak üzere hazırladığı "Kand-i Parsî" adlı bir kitabı da 1310/1892 yılında İstanbul'da basılmıştır. Kitap 29 sayfadan oluşmaktadır.

Şairin *Kamus* adlı eserinden bahseden M.K.İnal, şairin oğlu Safa Bey'in verdiği bilgilere dayanarak bu kitabın yangında mahvolduğunu yazmıştır: "Oğlu Tahran Sefâreti Müsteşârı Safâ Bey'in verdiği malumata göre yirmi sene çalışarak Türkçeden Fârsiye ve Fârsiden Türkçeye olmak üzere vücuda getirmiştir ki âsâr-ı meşahirden Emsile ve şevahid ile tezyin etmiştir. İkmalini müteâkiben tab'ı için nâşirle mukavele akdettikten sonra Cihangir'de Karadut Çeşmesi'ndeki hânesinde 1308 sene-i hicriyesinde (1890-91) zuhur eden harikide mahvoldu" (İnal 1999: 648).

Vâveylâ: Bu kitapta Feyzi'nin 1898 senesine kadar yazdığı mersiyeleri toplanmıştır. 45 sayfadan oluşan bu kitapta Feyzi, Şirzad mahlasını kullanmıştır. Bu kitapta mersiyeler Yunus Koçak tarafından yayımlanmıştır (Koçak, 2004).

Eser ikinci kez 2012 yılında C. Çiftçi tarafından neşredilmiştir. Çiftçi, "Vaveyla" ile ilgili şu bilgileri aktarmaktadır: "Muallim Feyzi'nin mersiyelerinden oluşan bu eser, Mevlana Müzesi Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi'nde 211 numarda kayıtlıdır. Mersiyelerden oluşan kısım 30 yapraktır. Eserde 1 gazel, 11 mersiyeye bulunmaktadır. Mersiyeler, 1381/1962 tarihinde Konya'da Mevlana dergâhında Abdülbaki Gölpınarlı tarafından istinsah edilmiştir. Muhtemelen matbu nüshadan istinsah edilmiştir" (Çiftçi 2012: 19).

Eş'âr-ı Feyzî: Bu eser, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda Yz. B 603 numarada kayıtlıdır. Sayfalardaki satır sayısı farklıdır. 82 yapraktan oluşan eser rika hattıyla yazılmıştır. Kütüphane kaydında eserin 1321-1328/1903-1910 yılları arasında telif edildiği, şairin kendi el yazısı ile yazıldığı, eserin tek nüsha olduğu, başka nüshasının bulunmadığı, 1984 yılında Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu'ndan satın alındığı belirtilmektedir. Eserde yer alan şiirler çeşitli olay ve hadiselere düşürülen tarihler ve mersiyelerdir. "Eserin 1321-1328/1903-1910 yılları arasında yazılan şiirleri ihtiva ettiği söylenmekte ise de, hicri 1308-1328 yılları arasında yazılan pek çok tarih yer almaktadır. Hâтта, 1290-1302 yıllarına ait düşürülen tarihler de mevcuttur. Eserin kapağının iç kısmına yapıştırılan bir kâğıda "Eş'âr-ı Feyzî (Acem)" ifadesi yazılmıştır. Bu ifadenin altında da "Şairin kendi el yazısı ile öldüğü yıl dâhil (1328) şiirleri. Yeryüzünde tek nüsha. Birçok tarihî olaylara düşürülen tarihler ve tarih manzumeleri. Şairin kendi el yazısı ile birçok tashihler" şeklindeki açıklamalar yer almaktadır. Eserin karşı sayfasında da "Eş'âr-ı Feyzî (Acem-Muallim), (Müellif yazısı), yegâne nüsha" bilgileri aktarılmaktadır" (Çiftçi, 2012: 20).

Divân-ı Eş'ar: Yazdığı şiirleri ihtiva eden bu eser yanmıştır.

Sûz u Güdâz: Şarkı güftelerinden oluşan eserdir. 1300/1883 tarihinde yayımlanmıştır. Kitapta 36 şarkı sözü toplanmıştır. Feyzi Efendi kitabın öz sözünde eserin orta-

ya çıkma sebebini şöyle açıklıyor: “İşbu-mecmûa bestesazân-ı kirâmın sâika-i himme-tiyle zebân-ı âşinâ-yı nağme-serâyân olan güftelerimi hâvîdir. Bunların ağızdan ağıza naklolundukça ve nüshadan nüshaya geçtikçe günâgün tahrîfât u tağlitâta uğraması ve bazen dahi mizaç ve efkâre göre tadilat ve tasrifâta duçar olması çeşm-i istiğrâb ile kurulmuş ve bir takımı dahi tetâbuk-ı vukûat ve tesadüf-ı tabirat mülâbesesiyle âhire isnad olunduğu işitilmiştir. İşte bu hâlet-i nârevâyâ nihâyet verilmek üzere Sûz u Güdâz namıyla şu mecmûanın tâbına ibtidâr eyledim” (Sûz u Güdâz, 1303: 2).

Hayyam: İran’ın ünlü şairi Hayyam’ın hayatı ve bazı rubailerinin mensur tercümesini ihtiva etmektedir. 1303/1886 senesinde İstanbul’da basılmıştır. Kitabın sonunda Muallim Naci’nin eserle ilgili takrizi yer almaktadır.

Cep Lügati: “Usûl-i Farsi” adlı kitabının önsözünde Feyzi Efendi’nin oğlu Safa Bey’in verdiği bilgiye göre “Cep Lügati”, Muallim Nâci Efendi’nin tavsiyesiyle öğrenciler için Türkçe – Farsça ve Farsça – Türkçe olarak tertip edilmiştir. Safa Bey, Farsça – Türkçe, Türkçe – Farsça Cep Lügati’ni Divan-ı Eşar’ı vs. eserleriyle birlikte yangından korumak amacıyla 1329 yılında Tahran’a götürmüştür. O, söz konusu eserleri Tahran’dan getiremediği için de müteessir olmuş ve uygun bir zamanda basılacağına umut ettiğini eklemiştir (Feyzi, 1923: t).

Gülşen-i Râz tercümesi: Mahmud Şebüsteri’nin aynı adlı eserinin Türkçe tercümesidir. Eser Atatürk Kitaplığı Yazma Eserler Koleksiyonunda (OE_Yz_0224) muhafaza edilmektedir. Elyazması Muallim Feyzi tarafından rika hattıyla yazılmış olup, 34 yaprak ve 17 satırdan oluşmaktadır. Feyzi tercümenin tamamlanmasına “Tarih-i Tercüme-i Gülşen-i Râz” başlığı altında tarih düşürülmüştür. Bu kayıtlara göre tercüme, 1324 yılının Zilhicce (1907 Ocak) ayında tamamlanmıştır.

Pâk-Nihad ve Pâk-Dâmen: Şirket-i İrâdiye Matbaası’nda hicri 1301/1883 yılında basılmıştır. 15 sayfadan oluşmaktadır. Kitaba ulaşma bilmediğimiz için hakkında ayrıntılı bilgi veremiyoruz. Atatürk Kitaplığı’ndaki katalogda kitapla ilgili şu bilgiler yer almaktadır: “Fransızca’dan tercüme edilmiş bir hikâyedir.”

Müntehabât-ı Fârisiye adlı eserle ilgili “Usûl-i Farsi” adlı kitabının ön sözünde Feyzi’nin oğlu Safa Bey bilgi vermekte ve yangında mahvolduğunu belirtmektedir. Bu eser Ahmet Mithat Efendi’nin isteği üzerine tertip edilmiştir. “Müntehabât-ı Fârisiye” ve “Türki – Farsi Kamus-i Kebir” isimli eserler, 1310 tarihinde tamamlanmış ve matbaaya verilme aşamasında yanarak mahvolmuştur. M.K.İnal da, Safa Bey’in verdiği bilgiler doğrultusunda bu eserin telef olduğunu yazıyor: “Üdebâ-y Acem’in âsâr-ı meşhûresini cem ve telifik suretiyle ve tercümeleriyle birlikte tertip olunmuştur. Bunu da yirmi senede vücuda getirmiştir. Bu da yandı” (İnal 1999: 648).

Ümerâü'l- Kelâm: Tercümân-ı Hakikat gazetesinde (nr. 3463, s. 3.) "Mekteb-i Sultani muallimlerinden şair-i meşhur Feyzi Efendi tarafından meşâhîr-i üdebâyı İran'ın mükemmel terâcim-i ahvâliyle en müntehab sözlerini hâvî olmak üzere Ümerâü'l- Kelâm unvanı altında telif olunan kitabın" yayınlanacağına dair ilan yer almıştır (Ek 3). Fakat bu eserle ilgili hiçbir bilgiye ulaşamadık. Fikrimizce Ümerâü'l- Kelâm ile Müntehabât-ı Fârisiye aynı eserdir.

Feyzi'nin *Makel-i Hüseyini* adlı eseri Milli Kütüphane'de muhafaza edilmektedir (06 Mil Yz A 9186). 42 varaktan oluşan eserin başında on dört mâsum (Hz. Peygamber, Hz. Fatıma ve on iki imam) Arapça mensur dualar ve övgülerle anılmıştır (1 b-11 a). Elyazmasında Hz. Ali na'tı (11 a), Tercüman-ı Nisfû'l-leyl (12 a) ve münacat (17 b) yer almaktadır. Feyzi, "Vâkıa-i Deşt-i Kerbelâ'da Hz. Asgar'ın şehit edildiğini beyan eder" başlığından itibaren olayı manzum ve mensur karışık bir şekilde Türkçe yazıya geçirmiştir.

Muallim Feyzi'nin kaleme aldığı eserlerine bakıldığında, kendisinin ne kadar üretken olduğu ortaya çıkmaktadır. Feyzi; divan, ders kitapları, sözlük, antoloji ve diğer türlerde eserler vermiştir. Bu eserlerin bazıları yangınlarda mahvolmuşsa da önemli bir kısmı günümüze ulaşmıştır.

3. Muallim Feyzi'nin Türkiye Basınındaki Yazıları

Tercümân-ı Hakikat, Ahmed Midhat Efendi'nin çıkardığı Türk basınıının en uzun ömürlü gazetelerindendir. İlk nüshası 27 Haziran 1878'de yayımlanan gazetenin sahibi Mehmed Cevdet olarak görülmekteyse de gazeteyi kurup yöneten Ahmed Midhat'tır. Otuz dört yıl kesintisiz yayımlanan gazete, Ahmed Midhat'ın ölümünden (28 Aralık 1912) sonra da çıkmaya devam etmiştir. Adı geçen basın organı, zengin içeriği ve kaliteli baskısıyla beraber asıl kimliğine ikinci dönemde (1882-1884) kavuşur. Bu dönem, Ahmed Midhat'ın edebiyat dünyasında yıldızı giderek parlayan damadı Muallim Nâci'yi de yanına almasıyla başlar. Muallim Nâci gazetenin edebiyat sayfasını yönetmiştir. Ahmed Midhat kaleme aldığı sert bir beyannâme ile edebiyat sayfasını kaldırır; zaman zaman düzeysiz polemiklere yer verip gereksiz tartışmalara yol açan Muallim Nâci'yi de gazeteden uzaklaştırır (Tekin 2011; c. 40, 497).

Muallim Feyzi'nin de şiir ve makalelerinin büyük bir kısmı bu gazetede yayınlanmıştır. Tercümân-ı Hakikat'ın ulaşabildiğimiz sayılarını tarayarak Muallim Feyzi'nin şiir ve makalelerini belirlemeye çalıştık. Şairin bu gazetede yayınlanan eserleri aşağıdakilerdir: "Tarih" 1049, s. 3; "Varaka" 1365, s. 2-3; "Nazire" 1404, s. 3; "Gazel" 1420, s. 3; "Feyzi imzası hakkında" 942, s. 2; "Usûl-i Fârsî ile ilgili yazı

hakkında" 1365; s. 2-3; "Gazel" 1420, s. 3; "Şiir" 1049, s. 2; "Gazel (Hazine-i Evrak'ta yayımlanan şiir)" 1448, s. 3; "Nazire" 1535, s. 3; "Gazel" 1545, s. 3; "Kaside" 1581, s. 3; "Fıkra-i Edebiyye" 1682, s. 3; 1689, s. 3; 1691, s. 3; 1696, s. 3; 1706, s. 3; 1725, s. 3; "Hz. Mevlana" 1713, s. 3; "Gazel" 1717, s. 3; "Nâsır-ı Hüsrev" 1733, s. 3; "Gazel" 1844, s. 3; 1845, s. 3; "Manzume" 1858, s.3; "Varaka" 1895, s.3; "Tarih" 1900, s. 2; 1937, s. 3; "Hayyam'ın Tercüme-i Halinden Mâbad" 2076, s. 3; 2170, s. 3; 2117, s. 3; 2125, s. 3; 2135, s. 3; 2172, s. 3; "Mukaddime-i Hayyam" 2470, s. 3; "Tarih" 2782, 3; "Hekim Ömerü'l-Hayyam" 2076, s.3; "Muallim Feyzi Efendi'nin Usûl-i Fârsî adlı eserini Tercümân-ı Hakikat'te neşretmek istediğine dair", 2069, s. 1 vs.

Muallim Feyzi, Tercümân-ı Hakikat'da Sürûş mahlasıyla da şiirlerini yayımlamıştır. Örneğin, "Şâm-ı Garîbân" 2005, s.3; "Nevbahar" 2018, s. 3; "Varaka" 2038, s. 3; "Mersiye" 2050, s. 3; "Bahariyye" 2052, s. 3; "Vatan" 2125, s. 3. vs.

Gazetede Feyzi'nin eserleri ile ilgili yayınlanmış bazı makalelere de rastlıyoruz. Örneğin, Muallim Naci "Feyzi Efendi'nin Usûl-i Fârsî eseri hakkında" (1361, s. 2), "Muallim Feyzi'nin Tercümân-ı Hakikat gazetesine yazacağına dair (2076, s. 3), "Muallim Feyzi'nin Sûz u Güdâz adlı eserine dair yazı" (2270, s. 1).

Tercümân-ı Hakikat'ın 1302 senesi (m. 1884) 2076. sayısında Feyzi'nin Ömer Hayyam'la ilgili bir yazısı yayımlanmıştır. Daha önceleri Tercümân-ı Hakikat gazetesini tarafından Ömer Hayyam'ın edep ve hikmet içeren bazı rubailerinin tercüme edilmesi Feyzi Efendi'ye havale edilmiştir. Lakin o dönemde eserin sahih nüshası bulunmadığından Feyzi bu teklifi kabul edememiştir. Feyzi yeni nüshayı elde ettikten sonra bu teklifi kabul etmiştir. Gazete bu sebeple Feyzi'ye teşekkür yazısı yazarak şükranlarını arz etmiştir.

Malumat adlı basın organı ise II. Abdülhamid döneminde yayımlanan ilmi, fenni ve edebi muhtevalı haftalık dergi idi. Malumat dergisinin 11 Mayıs 1311 - 7 Ağustos 1319 (23 Mayıs 1895 - 20 Ağustos 1903) tarihleri arasında 423 sayısı okuyucusuyla buluşmuş olup, Türk basın tarihinde Baba Tahir adıyla tanınan Mehmed Tahir tarafından neşredilmiştir. Dergi, yayımlandığı dönem itibarıyla Türk edebiyatında çeşitli grupların ve tartışmaların ortaya çıktığı bir sırada edebi ve kültürel faaliyetlerin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Malumat mecmuası, Türkçe'nin sadeleşmesi, gazete makalesi, fıkra, hikâye ve şiir gibi yeni edebi türlerin gelişmesi yolunda özellikle genç kalemleri teşvik etmek amacıyla bazı yarışmalar düzenlemiş ve ödüller dağıtmıştır (Uçman 2003: 543-545).

Muallim Feyzi'nin bazı eserleri, Malumat dergisinde basılmıştır. Şairin Malumat gazetesinde yayımlanmış yazılarından bazıları aşağıdakilerdir: "Bahâriyye" (cilt: I,

sayı: 10, sayfa: 73), "Bahâriyye" (cilt: I, sayı: 13, sayfa: 100), "Kıta" (cilt: I, sayı: 17, sayfa: 130), "Tebrik-i Sâl-ı Cedid" (cilt: I, sayı: 20, sayfa: 153-154), "Asar-ı Mütenevvia: Teracim-i Ahvâl-i Kadı Beydâvî" (cilt: I, sayı: 32, sayfa: 253-254).

Feyzi'nin yukarda ismini zikrettiğimiz gazete ve dergiler dışında "Servet-i Fünûn", "Şafak", "Âfâk", "Eşref" gibi yayın organlarında da şiir ve makaleleri yayınlanmıştır.

4. Şiirleri

Muallim Feyzi, klasik edebi türlerin birçoğunda eserler vermiştir. Şair, divan ter-tip etmiş; mersiye, bahariye, cülûsiyeler yazmıştır. Feyzi, gazel, kaside, manzume, kıt'a, şarkı gibi nazım şekillerini kullanarak çok sayılı şiirler kaleme almıştır. Şair, şiirlerinin büyük bir kısmında Ehl-i Beyt konusunu ele almıştır. Ehl-i Beyt konulu mersiyeleri Alevi çevrelerce ilgi görmekte, "Vâveylâ"sı Anadolu'da gerçekleştirilen Muharrem törenlerinde on bölüme ayrılarak her gece bir bölümü okunmaktadır (Koçak, 2004: 112). Şair "Vâveylâ"da Kerbela olayını en ufak ayrıntılarıyla nazma geçirmiştir.

*Her âşıkın ki devlet-i Âl-i Abâsı var
Asbâb-ı kurb-i bâr-geb-i Kibriyâ'sı var
Anın ki kalbi mahfaza-i hubb-i âldir
Gencînesinde gevher-i âlem-bahâsı var
Bigâneler şefâatine ihtiyacı yok
Anın ki Ehl-i Beyt gibi âşinâsı var
Maksûdî kurb-i bâr-geb-i Zül-Celâl'dir
Her sâlikin ki dâ'îye-i ibtilâsı var
Bizler Hüseyinîyiz ki belâdan çekinmeyiz
Bilmez misin meğerki anın Kerbelâ'sı var (Koçak, 2004: 113; Çiftçi 2012: 63).*

Bunun dışında Feyzi hem vatan hem de aşk konulu şiirler yazmıştır. Şair, gurbette yaşadıklarını "Vatan" şiirinde çok güzel bir şekilde mısralara dizmiştir:

*Arz eder bağ-ı behiştî sana gülzâr-ı vatan
Gül değil bir neçe gülzâra değer hâr-ı vatan.
Gurbet ilde bilinir kadr-i vatan kim orada
Daba müşfik görünür yârdan ağıyâr-ı vatan.*

*Gurbete Kâbe dahi olsa çevirmez yüzünü
Bula bilse vatanında kişi bir yâr-ı vatan.*

Ölümün çâresi yok, ölmemenin çâresi var

Kişiye zinde-i cavid eder efkâr-ı vatan (Tercüman-ı Ahval, 2125, s. 3).

Ali İrfan, "Son Elifba-i Osmanî" adlı ders kitabında Muallim Feyzi'nin üç bentten oluşan "Vatan Manzumesi"ne yer ayrılmıştır:

Vatan! Ey mâder-i cemile-şiyem

Ne güzel tavır-ı dil-pesendin var

Hakkını âcizem edâ edemem

Seni i'zâza hazırım her bâr (Ali İrfan, 1328: 70).

Şairin 1897 yılında yazdığı ve Osmanlı – Yunan Harbini konu eden manzumesi Servet-i Fünûn ve Malumat dergisinde yayımlanmıştır (Ek 4). Şair, Osmanlı askerlerine Türk bahadırları, cenk erleri diye sesleniyor:

Gayret! Hasmın yüzü dönsün geri

Arş! Ey Osmanlı dilâverleri

Türk bahadırları, cenk erleri

Arş! Ey Osmanlı dilâverleri.

Düşmanı tazyikle meydan alın

Fırka pozun, saf dağıtın, şan alın

Gayret edin, korku verin, can alın

Arş! Ey Osmanlı dilâverleri (Muallim Feyzi 1897: 167).

Muallim Feyzi'nin en fazla sevilen şiirlerine besteler yapılmıştır. Şairin *Sûz u Güdâz* adlı kitabı şiirlerine yapılan besteleri ihtiva etmektedir. Muallim Feyzi'nin "Almak dilersen bu dil-rübâyı", "Bî-huzûrum nâle-i mürg-i dil-i divânen", "Gülşen-i hüsnüne kimler varıyor", "Pâ-bûsuna ermek üzere ey yâr" gibi şarkıları günümüzde de diller ezberidir.

Gülşen-i kuyuna kimler varıyor?!

Kim ayağın öperek yalvarıyor?

Bâğrımı şane gibi kim yarıyor?

Sevdiğim zülfünü kimler tarıyor?

Kime kaldı o nezâketli tenin?

Kim öper dâim o gonca debenin?

Hangi hâr örseliyor gül bedenin?

Sevdiğim zülfünü kimler tarıyor?

Âh bu büktü belimi bâr-ı firâk!

Ettiğin cürre vefâslığa bak!

Severek, okşayarak, ağlayarak

Sevdiğim zülfünü kimler tarıyor?

Bu şarkı Tevfik Fikret'in de en çok beğendiği ve okuduğu şarkılardanmış. Hikmet Feridun Es, Tevfik Fikret'in en çok sevdiği şarkı konusunda şöyle yazıyor: "Bazen da onun bir şarkı mırıldandığı olurdu. Lâkin tabii en yakın arkadaşları bile Tevfik Fikret'in şarkı söylediğini işitmiş değillerdir. Gayet yavaş olarak Muallim Feyzi'nin şarkılarını söylemekten pek hoşlanırdı. Bilhassa pek sevdiği bir şarkı vardı ki Âşianın yukarı katında ekseriya bunu işitmek kabildi. Tevfik Fikret'in sevdiği ve söylediği bu şarkı şuydu:

Sevdiğim zülfünü kimler tarıyor?

Kim ayağın öperek yalvarıyor? (Es, 1945: 5)

Yukarıda zikrettiğimiz şiirleri dışında Milli Kütüphanede muhafaza edilen Mecmûa-i Eş'âr adlı yazmalarda da (06 Hk 3625, 06 Hk 2749/1) Muallim Feyzi'nin şiirlerine rastlıyoruz.

5. Muallim Feyzi ile İlgili Hatıralar

İsmail Hikmet Ertaylan, Salah Birsal, Ahmet Rasim kendi kitaplarında Muallim Feyzi ile ilgili hatıralarını paylaşmışlardır. Bu hatıralar şairin kişiliğine, sanatına ışık tutan önemli bilgileri ihtiva etmektedirler. Bunlar dışında dönemin basın organlarında da Feyzi ile ilgili hatıralar yayımlanmıştır.

Muallim Feyzi'nin öğrencilerinden olan İsmail Hikmet Ertaylan hocasına dair ilgi çekici anılarını paylaşmıştır. Onun verdiği bilgilerden Feyzi'nin iyi bir edebiyat bilimci, örnek bir öğretmen olduğu anlaşılmaktadır. Şair, döneminin mecmualarında basılan makale ve şiirleriyle şöhret bulmuştur. "Feyzi; şahsına mahsus muamelesine, konuşma, iltifat ve istihza tarzına rağmen iyi hocalardandı. Öğretmeğe çalışır, doğrusunu söylemek icap ederse, Türk edebiyatını da Atâ beyden çok daha iyi öğretirdi.. Öğretmişti de..." İsmail Hikmet, Feyzi'ye şu cümlelerle değer veriyor: "Şairdi, şiirin ruhuna vakıftı. Âlimdi, ilme büyük kıymet verirdi. Muallimdi, kendine has usulü vardı. Zebân-ı Fârsî adlı kitabı bunun canlı şahididir" (Ertaylan, 1963: 141).

Ertaylan, dönemin şairlerinin de Feyzi'ye saygı duyduğunu, şiirlerini beğendiğini dile getirmektedir: "Ekremleri ve taraftarlarını hiçe sayan, yazılarıyla hırpalayan Muallim Naci bile Feyzi'ye hürmet eder, hazret; üstad! hitaplarıyla anardı. İçinden çıkılamayan güçlüklerde ona başvururlardı" (Ertaylan, 1963: 141).

Muallim Naci, Feyzi'nin *Hayyam* kitabına yazdığı takrizde eserin öneminden bahsetmiş ve Muallim Feyzi'yi öven şiirine yer vermiştir:

Feyzi'ye dense şair-i feyyâz var yeri

Feyzâver-i cibân-ı edeptir eserleri.

Görseydi asrımızda gelip ol subhân-veri

Medhiyle şan verirdi iğrâka Enveri (Hayyam, 1303: 103).

Tevfik Fikret de Feyzi'nin öğrencilerinden olmuştur. Tevfik Fikret'in şiirde ilk tesirlerini Mekteb-i Sultani'de Fars dili ve edebiyatı hocası olan ve kendisini takdir ve teşvik eden Muallim Feyzi merhumdan almış, yazdığı şiirleri Muallim Feyzi'ye göstermiş, tashihini rica etmiş ve onun vasıtasıyla da, Naci'lerin, Şeyh Vasıf'ların yazdıkları mecmualarda bastırılmıştır (Ertaylan, 1963: 15). Ertaylan, Tevfik Fikret'in

Takviyet vermekle âdem rişte-i tedbirine

Düşmemek kabil mi debrin ukde-i tezvîrine

beytiyle başlayan ilk matbu gazelinin dünya görüşü, bedîî duyuş, edebî telâkki ve zihniyet, tasvir ve tasavvur, teşbih ve istiare, telmih ve mecaz bakımlarından, hatta kullandığı kelime ve terkip noktalarından bile Feyzi'nin tesiri altında kaldığını belirtmiştir (Ertaylan, 1963: 15).

Bu konuya değinen Hikmet, Muallim Feyzi'nin oğlu Safa'nın anlattıklarını kitabına geçirmiştir. "Rahmetli Fikret'in de hocası olmuş, onun da yetişmesinde büyük yardımları olmuş, ilk şiirlerini mecmualara koyduran da o olmuştur. Feyzi'nin rahmetli oğlu sayın dostum Safa Bey: "Biz Aksaray'da oturduğumuz sıralarda Tevfik Fikret Bey de bize yakın oturuyordu. Yazdığı şiirleri getirir, babama gösterirdi" diyordu (Ertaylan, 1963: 141)

İsmail Hikmet, hatıralarında Naci ve Ekrem'in eserlerini ince bir şekilde eleştirerek onları uzman edebiyat tarihçisi olarak kabul etmiyor ve edebi tetkikin olmadığından şikâyet ediyor: "Mecmualarda şairlerin hayatı hakkında ya Naci, ya Ekrem tarafından yazılmış biyografik yazılar da ihticaca salih yazılar sayılamazdı. Hiç birisi mütehasıs bir edebiyat tarihçisi eseri değildi. Edebi tetkik hemen hemen yok gibiydi... Muallim Feyzi, edebi tetkiklere kıymet veren ve bu sahada büyük bir eser kaleme almış olan kudretli ve ehliyetli hocalarımızdan biriydi (Ertaylan, 1968: 141)."

Hikmet, hocasının öğretim metodundan da ağız dolusu bahsediyor: “Farsçanın kaidelerini öğrenirken, büyük dil üstatlarının eserleriyle de aşına oluyorduk. Bu canlı, bu zevkli dersler sadece Farisi dersi değil, aynı zamanda bir Türk ve Fars edebiyatı dersi oluyordu. Orada Türk şairlerinin eserleri ve hayatlarıyla da ilgileniyorduk, tamamlayıcı bir mahiyet arz eden bu derslerde vezinleri, kafiyeleri, edebi kaideleri de öğreniyor, tatbikatını da görüyorduk. Mana-kelimeler arasındaki münasebetleri, edebi kaidelerin bu husustaki yardımlarını araştırıyor, daima canlı, daima uyanık bir bilgi içinde yaşıyorduk (Ertaylan, 1963: 142).”

Ertaylan, Fars edebiyatı derslerinde yapılan tercümelemlerle dersin ne kadar canlı ve faydalı geçtiğini şu cümlelerle anlatmıştır: “Meşhur şairlerin güzel ve seçme şiirlerinden parçalar okuyor, tercüme ediyorduk. Bu suretle elde ettiğimiz bilgi hakikaten gıpta uyandıracak mahiyette idi. Edebi ve tarihi bilgi almakla kalmıyorduk. Büyük üstatların hal tercümelerine hâlet-i hususiyetlerine, kudret-i edebiye, kabiliyet-i şairiyelerine, rikkat-i hissiye, dikkat-i zihniye, zerafet, dehaet ve fatanetlerine dair birçok fıkralar öğreniyorduk. Müsaarelerden, mülatafelerden, mühacatlardan da örnek veriyordu. Canlı, çok faydalı, efradını cami bir edebiyat tarihi dersi alıyorduk. Bir derya-yı füyuzat olan rahmetli üstadımız muallim Feyzi bizi her vesile ile feyz-yab ediyordu (Ertaylan, 1963: 142).”

Muallim Feyzi'nin edebiyat müntehabatı hazırladığını da Hikmet'in hatıralarından öğrenmiş bulunuyoruz: “Rahmetli üstat, bu hususta hazırlamakta olduğu büyük müntehabattan birer nebze de bizlere sunuyordu”. Muallim Feyzi, lisede öğrencilere kadın şairleri de tanıtmış ve İsmail Hikmet bunu büyük bir hamle olduğuna vurgu yapmıştır: “Muallim Feyzi'nin bir himmeti de bize “Kadın Şairlerimiz” diye, edebiyatımızda isim yapmış mevki kazanmış olan kadınlarımızı tanıtmak olmuştur. O zaman için bu büyük bir hamle idi (Ertaylan, 1963: 141).”

İsmail Hikmet, Muallim Feyzi'nin eşinin defin meRasimine katıldıklarını uzun uzun anlatmış ve bu taziye töreninin bile onlar için bir ders olduğunu belirtmişti: “Üstat son derece üzgün ve yorgundu. Yüzü solmuş, yanakları çökmüş, parlak alnı sislenmiş, buruşukları derinleşmişti. Yolda Kur'an'dan bir iki ayet okudu. Kısaca tefsir etti... Bu acılı meRasimden dönüş de bizim için canlı ve unutulmaz bir ders teşkil etmişti (Ertaylan, 1963: 143).”

Belli olduğu üzere Galatasaray lisesi 1907 yılının Mart ayında yangına maruz kalmıştır. Ertaylan, hatıralarında bu yangından bahsetmiş, Muallim Feyzi'nin çaresiz kalan öğrencilere içten acıdığını ve yangından etkilenerek yazdığı manzumede yer alan mısraları kitabına dâhil etmiştir.

Dediler yandı bu şeb medrese-i Sultani

Bu kazanın olamaz bence, dedim imkânî.

“Diye bu acı rivayetin bir menhus hakikat olduğuna elemle şahit olunuyor ve “Yandı eyvah...” diye başlayan ve yedi beyitte devam eden bir “Yandı...” tekririyle, duyduğu elemi, sebepleriyle izah ettikten sonra gelen:

Ah ey mekteb-i zibende vü şirin-evzâ

Ey kemâl ehline bir encümen-i rûbâni

feryadı, muhterem üstadın yüreğinde bir yangın olduğunu ve ağzından çıkan beyitlerin de, o yangının alevleri olduğunu göstermiyor mu?” sorusunu soran İsmail Hikmet, Naci'nin, Ekrem'in neden bu konuda şiirleri olmadığını eleştiriyor: “Hani Naci'nin buna benzer bir beyti? Hani Ekrem'in buna benzer bir feryadı? Bunlar düşünmeksizin, içten gelen feryatlardır (Ertaylan, 1963: 150).”

Yazar, Muallim Feyzi'nin kendi uğradığı zarar ve ziyana değil, o irfan ocağının perişan öğrencilerini düşündüğünü, yüreğinin onlara yandığını belirtmiştir.

Sanki çil yavrusu etrafa dağılmış idi hep

Anarım eşk-i teessürle o şâgirdânı...

diyerek öğrencisi için yanıyordu.

Şair ve yazar Salah Birsal, “Kahveler kitabı”nda Feyzi Efendi'den kısa olarak bahsetmekte, onun Çaycı Reşit'in Çayevi'ne geldiğini söylemektedir: “Buraya gelenlerden biri de Muallim Feyzi Efendi'dir. Robert Kolej'de öğretmen olarak çalışırken Amerikalıların İslamlığı kötüleyen kitapları kendisine çevirtmek istemeleri üzerine oradan ayrılacak kadar dinine ve yurduna bağlı bir kişidir. Daha sonraları, 33 yıl süre ile Galatasaray Lisesi'nde Farsça okutan Muallim Feyzi Efendi'nin gözü, burnu, ağzı, esmer mi esmer yüzü tam bir İranlıyı andırır. Konuşması da Azerbaycan ağzına çalar. Ahmet Rasim onun şiirlerinin bile Azerbaycan ağzıyla yazıldığını söyler (Birsal, 2014:100).”

Salah Birsal, Muallim Feyzi'nin bilgisine güvenilir bir ozan olduğunu, sonraki yıllarda – 1900'lerde Neyzen Tefvik ilk gazellerini yazmaya başlayınca onun öğütlerinden yararlandığını belirtmiştir (Birsal, 1983: 117). Birsal, Feyzi Efendi'yi eleştirerek yazıyor: “Her defasında kalemi eline alacak ve hiç kusuru olmayan, daha doğru bir deyişle, Feyzi Efendi'nin kendi yazdıklarını kat kat aşan bu şiirleri düzeltmeye kalkışacak ve Neyzen'i adamakıllı kızdıracaktır” (Birsal, 2014:100). Daha sonra Feyzi ile Neyzen arasında geçen bir espriye yer veriyor. Günlerden birinde Neyzen Tefvik yazdığı bir gazeli değerlendirmek üzere Feyzi Efendi'ye sunar. Feyzi Efendi,

alıştığı üzere kaleme sarılıp, şiiri düzeltmeye başlar. Bu zaman Neyzen: “Aman hocam, dur. Bu benim değil Fuzûlî'nin. Yanlışlıkla onu vermişim. İşte benimki (Birsal, 2014:100).”

Yazar, tarihçi ve gazeteci Ahmet Rasim, Muallim Feyzi ile ilgili hatıralarını “Matbuat Hatıralarından” kitabında paylaşmıştır. Kitabın “İstibdâd-ı edebî’de tanınmış birkaç şahsiyet” adlı bölümünde Feyzi de anılmıştır. “Muallim Feyzî bambaşka bir tipti. Pek esmer, İrânî sımâsı üzerinde bu ırka âit göz, burun, ağız, bıyık, sakal olduğu gibi konuşma tarzı da Azerbaycan şiveden kurtulamamıştı. Sade konuşma tarzı mı, nesirlerinin ve manzumelerinin çoğundan da böyle bir koku alınırdı”.

Ahmet Rasim’in bu anlattıklarından Feyzi’nin kendi lehçesine bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Yazar burada Feyzi’nin bir beytine de yer veriyor:

Dil benim, dide benim, girye benim, aşk benim

Neden ağır geliyor ağlayışım ağıyâre (Rasim, 1979, 123).

Muallim Feyzi ve Kâzım Paşa arasında yaşanmış tartışma Rasim’in hatıralarında da yer almaktadır. Feyzi, Kâzım Paşa’yı bir türlü affedemezdi. Şöyle ki, Kâzım Paşa mersiyelerinden birinde kendi fikri eseri olan:

Düşdü Hüseyin atından sabrâ-yı Kerbelâ’ya

Cibril (hemen) haber ver Sultân- ı Enbiyâya

beytini kendisine mal ederek benimsemiş olduğunu iddia ederdi. Âdeta asabiyeti galip olduğu zamanlarda bile Paşa için: “Benzersiz edebiyat hırsız!” derdi (Rasim, 1979: 123).

Feyzi “Vaveyla” adlı eserinde

Düşdü Hüseyin atından sabrâ-yı Kerbelâ’ya

Cibril git haber ver Sultân- ı Enbiyâya

mersiyesinin kendi kaleminden çıktığını, h. 1289 yılında yayınlandığını, Kazım Paşa’nın ise bu şiiri intihal ederek kendine mal ettiğini belirtmiştir (Muallim Feyzi, 1314: 6).

Muallim Feyzi, Ahmet Rasim’in musikiye meraklı olduğunu öğrendiğinden itibaren buluştuklarında sözleri kendisine ait olan ve merhum Hacı Arif Bey’in bestelemiş olduğu şarkıyı okurdu:

Pâ-busuna irmek üzre ey yâr

Hâk oldu rebinde aşık-ı zâr

*Ey âşıkâ basm olan cefâkâr
Maksûduna nâîl olmadın mı?*

Debrin gamı, derdi hep banadır

Âlem bana mahbes-i belâdır

Gündüz de gecem gibi karadır

Ey çile-i aşk dolmadın mı? (Rasim, 1979: 124)

Ahmer Rasim, Feyzi'nin tarihçiliği, sene başı şairliği, güzel kaside söylemesi, arada sırada hicviyeciliği de olduğunu yazıyor. Rasim, Naci'nin vefatı hakkında söylediği tarihi Feyzi'ye gösterir göstermez şaşığını ve ona; "Ömrümde tevârüde (iki şairin birbirinden haberi olmaksızın aynı mısra veya beyti söylemesi) inanmazdım. Şimdi inandım. Bir yaşma daha girdim dedi. Meğer merhum da aynı tarih mısraını söylemiş imiş (Rasim, 1979: 124)!"

Rasim, Feyzi'nin Batı edebiyatına meraklı olmadığını, Usûl-i Fârsî adlı ders kitabının ise önemli olduğunu belirtmiştir: "Bunca sene Mekteb-i Sultânî'de bulunduğu halde Garp edebiyatına merak etmemişti. Usûl-i Fârsî adındaki kitabı mekteplerdeki Farsça tedrisata esas olmuştu (Rasim, 1979: 124)."

Sami Paşa konağının birer akademi olduğunu, bu sayede Abdurrahman Sami Paşa'nın oğullarını iyi bir şekilde yetiştirdiğini yazan gazeteci-yazar Semih Mümtaz, Muallim Feyzi'yi güzel ifadelerle anmaktadır: "Üstad-ı muhteremimiz Muallim Feyzi Efendi de bunlar meyanındadır. Yani hürmet görenler, faziletliiler arasındadır. Bu zat-ı muhteremî Kahire'deki Camiü'l-Ezher'de meşgul iken tanımışlar, İstanbul'a gelmesini rica etmişler ve konaklarında kendisine mahsus olarak ayırtıkları dairede misafir eylemişlerdi. Muallim Feyzi Efendi merhumun bu konaktaki odası mühim bir kütüphane idi. Samipaşazade beyefendilerden bir haylisi kendisinden ders almış, feyz-yâb olmuşlardır" (Mümtaz, 1919: 4).

Öğrencilerinin Muallim Feyzi hakkında hatıralarına Akşam gazetesinde de rastlıyoruz. Abdullah adlı bir öğrencisi Akşam gazetesinin 19 Temmuz 1934 tarihli 229. sayısında yazıyor: "Muallim Feyzi Efendi merhum başka yaratılıştaki bir zattı. Kendisi şairdi ve Türkçeye vukufu çok genişti. Fakat eski edebiyata meyli fazla olduğundan yenilerden zevk almazdı. Her Muharrem geldikçe mutlaka bir Vaka-i Kerbelâ mersiyesi hazırlardı" (Abdullah, 1934: 6).

Böylece, Muallim Feyzi'yi öğrencileri, edebiyat tarihçileri saygıyla hatırlamış ve onunla ilgili önemli hatıralarını paylaşmışlardır.

Sonuç

994

Muallim Feyzi, Divan tertip etmesi, 17'den fazla kitap kaleme alması, zamanının en seçkin okulunda görev yapması, Usûl-i Fârsî kitabının tüm okullarda ders kitabı olarak okutulması ve defalarca basılması, Tercüman-ı Hakikat, Malumat gibi mühim basın organlarında şiirlerinin yayımlanması, şiirlerine bestelerin yapılması, Tevfik Fikret, İsmail Hikmet, Sami Paşazade gibi ünlü öğrenciler yetişmesi sebebi ile tanınmış şair ve eğitimci olarak nitelendirilebilir. Gerek yaşadığı dönemde ve gerekse de vefatından sonra yayınlanmış olan tezkire, ansiklopedi, hatırat, monografi, edebiyat tarihlerinde anılmayı hak etmiştir. Muallim Feyzi'nin sadece kendisi değil, aynı zamanda çocukları ve torunları da diploması, sanat, müzik alanında mühim yerlere gelebilmişlerdir.

Makalede, Muallim Feyzi'nin hayatını, sanatını, edebi kişiliğini, eserlerini değerlendirmeye, ailesiyle ilgili bilgileri ortaya çıkarmaya, Tercüman-ı Hakikat ve Malumat gazetelerindeki yazı ve şiirlerini belirlemeye gayret gösterdik. Şairin el-yazması şeklindeki eserlerinin kitap halinde günümüz okuyucusuna sunulmasına ihtiyaç olduğu sonucuna vardık.

Kaynakça

- Abdullah (1934). "Eski Bir İrfan Müessesesi: Galatasaray hatıraları". *Akşam gazetesi*, 19 Temmuz.
- Acar, Gülay (2015). *Ahmet Mithat Efendi'nin Tercümân-ı Hakikat Gazetesi'nden Seçmeler*. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Ali İrfan (1328). *Son Elifba-yı Osmani*. İstanbul: İkbâl Kütüphanesi Şems Matbaası.
- Altar, Zeynep. Asırlık Kültür Abidesi; Liszt'in İstanbullu Öğrencisinin Öğrencisi, Usta Piyaniist Zeynep Altar ile Bir Söyleşi / *AKOB dergisi*, Ekim 2013, s. 6-11. <http://cevadmemduhaltar.com/zeynep-altar.html>
- Anar, Turgay (2011). *Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Aslani, A. Emir (1971). "Feyzi Aslangil'i Anarken". *Musiki ve Nota Mecmuası*. Cilt 2, Sayı 22.
- Aslangil, Feyzi (2000). *Piyano ile Saz Eserleri ve Taksimler (1910-1965)*. İstanbul, Kalan Müzik.
- Birsel, Salah (1983). *Kahveler Kitabı*. Ankara: İş Bankası Kültür.
- Ertaylan, İsmail Hikmet (1925). *Türk Edebiyatı Tarihi*. 1. c., 2. Hisse. Bakı: Azereşr.
- Ertaylan, İsmail Hikmet (1963). *Tevfik Fikret: Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*. İstanbul: Türkiye Emekli Öğretmenler Cemiyeti.
- Ertaylan, İsmail Hikmet (1964). *Yetmiş Yılın Masalı*. İstanbul.
- Es, Hikmet Feridun (6.02.1945). "Tevfik Fikret Avrupa'ya Gitmekten Niçin Caymıştı?" *Akşam gazetesi*, 6 Şubat 1945.

- Gölpınarlı, Abdülbaki (2001). *Mevlâna Müzesi Abdülbâki Gölpınarlı Kütüphanesi Yazma Kitaplar Kataloğu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İnal, Mahmud Kemal (1999). *Son Asır Türk Şairleri*. (Haz.: M. Cunbur), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Koçak, Yunus (2004). Muharrem Ayı ve Bir Muharrem Mersiyesi, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (29) 103-168.
- Muallim Feyzi. *Eş'âr-ı Feyzî*, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu Yz. B603.
- Muallim Feyzi. *Gülşen-i Râz Tercümesi*, Büyükşehir Belediye Kütüphanesi, OE Yz 000224.
- Muallim Feyzi (1303). *Hayyam*. İstanbul: A. Maviyan Şirket-i Mürettebiyye Matbaası.
- Muallim Feyzi (1304). *İlâveli Usûl-i Fârsî*. 3. baskı, İstanbul: Mahmud Bey matbaası.
- Muallim Feyzi (1909). *İlâveli Vâveylâ Yahut Mesâib-i Kerbelâ*. İstanbul: Jirayir-Keteon Matbaası,
- Muallim Feyzi (1289). *Mâtem-nâme*. İstanbul: Camlı Han Matbaası.
- Muallim Feyzi. *Mersiye (Vâveylâ)*. İstanbul.
- Muallim Feyzi (1339). *Usûl-i Fârsî*. 14. baskı, İstanbul: Kütüphane-i Sudi.
- Muallim Feyzi. *Mersiyeler*, Mevlana Müzesi Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi, no. 211.
- Muallim Feyzi (1303). *Sûz u Güdâz*. İstanbul: A. K. Tozlıyan İdare-i Şirket-i Mürettebiyye Matbaası.
- Muallim Feyzi (2012). *Mâtem-nâme ve Vaveyla* / Haz.: C.Çiftçi. İstanbul: Kevser.
- Mümtaz, Semih (2011). *Eski İstanbul Konakları* / Haz.: İsmail Dervişoğlu. İstanbul: Kurtuba.
- Mümtaz, Semih (1919). "Bazı Hatıralar". *Akşam gazetesi*, 7 Şubat.
- Rasim, Ahmet (1979). *Matbuat Hatıralarından: Muharrir, Şair, Edib*.
- Şişman, Adnan. (1996). "Galatasaray Mekteb-i Sultânisi". *TDV İslam Ansiklopedisi* (C 13. s. 323-326). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- URL 1. <http://www.byegm.gov.tr/turkce/byegm-hakkinda>. [ET: 12.07.2016]
- URL 2. <http://cevadmemduhaltar.com/zeynep-altar.html>. [ET: 19.07.2016]
- URL 3. <https://www.besteciler.com/component/k2/item/109-feyzi-aslangil.html>. [ET: 22.08.2016]
- URL 4. http://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html. [ET: 28.07.2016]
- URL 5. <http://www.tmv.org.tr/index.php/tr/muzisyen-mezarliklari/zincirlikuyu-mezarligi>. [ET: 12.09.2016]

Ek 2. Muallim Feyzi'nin eserlerinin listesi

997

Yıl	Eser Adı	Notlar
18380	سوز و گداز	x
"	یا لیل و لیل	x
7173	خاتم	x
19667	تعلیم	x
10029	قند یا کبک	x
	اصول فایده	x
	نماز فایده	x
14296	اصول فایده	x

Ek 3. Muallim Feyzi'nin "Ümerü'l- Kelâm" isimli kitabının yayınlanacağına dair ilan – (Tercüman-ı Hakikat gazetesi nr. 3463, s. 3.)

مطبوعات
 مکتب سلطانی مطبعین بنامشدهن شام
 مشهور فیضی انکسای حضرت تری طرفندن
 مشاهیر ادبای ایرانک مکمل تراجم احوالیه
 از منتخب سوز لری حاوی اولوق اوز
 (امرا مالکلام) عنوانی آئنده نالیف اولیان
 کتابک قریباً بیرایه بخش ایادی اولوجیفی
 مطبوعات اریبه دئمز

Ek 4. Muallim Feyzi. Harp Şarkısı Servet-i Fünun

— معیت جوابی —

اشته بزمده بودر آمانز
طوغدی بوکون نیر اقبالز
شاهد اقوالدر افغانز
هابدی بکیتلر چانهم دشمنه
تیغ شرربار آتیم دشمنه !

بیکه بیهن عسکر عتاینز
پادشاهت سده فرمانیز
باشه حربک قول ارسلایز
هابدی بکیتلر چانهم دشمنه
تیغ شرربار آتیم دشمنه !

ایلهم خون عدوی نثار
عرسه حربی ایلهم لاله زار
کوسترم غلنه رنگین بهار
هابدی بکیتلر چانهم دشمنه
تیغ شرربار آتیم دشمنه !

اون نفره قورشون بر آتلی
ضابطلی عسکرینه قاتلی
دشمن اودین طوب کچی پاملاتلی
هابدی بکیتلر چانهم دشمنه
تیغ شرربار آتیم دشمنه !

خصمی طوروب بکلمکه بوق لزوم
کوسترم حب بر اوغوردن هجوم
اشته بوزلدی قاپچور خصم شوم
هابدی بکیتلر چانهم دشمنه
تیغ شرربار آتیم دشمنه !

— هپ بر افزند —

باق قاپچور عسکری باشدن باشه
ولونه ورسهک نونه طغانه طاش
پادشهم جوق یشا بیگلر یاشا
هابدی بکیتلر چانهم دشمنه
تیغ شرربار آتیم دشمنه !

معلم فیضی

علویت ولطافت وحسن و معایتک

آینه بلندی اولان کوهساری
مخروم حزن ایدریمی طبیعت دم بهار ؛
ایتمیزی برمالل ایله کریان مساری ؛
وار اشته بر بوجاقده بریشان ، ضرب و زار ،
— مهجوری تالبد نظر حب و شفقتک —
بر کوچوک مزار !

ع . نادر

حرب شرقیسی [۱]

« برتباطک معیتده خطابی »

غیرت ! خصمک بوزی دونسون کری
آرش ای عتائی دلاورلری !
ترک بهادرلری جنک ارلری
آرش ای عتائی دلاورلری !

دشمنی تضیق ایله میدان آتک
فرقه بوزک صلب طاشتک شان آتک
غیرت ایله قورقو ویرک جان آتک
آرش ای عتائی دلاورلری !

صاعقهوش اسلحه کز ایشلاسون
کوکنه مریمیلر کز ایشلهسون
عون انبی سزی آتیشلاسون
آرش ای عتائی دلاورلری !

پیش ورس عسکره اویش دلیل
سوره فنی او قیور جبرئیل
جهلمنک ناسری رب جلیل
آرش ای عتائی دلاورلری !

دشمن دونی ایلهم خوار و زار
نا اجل آتوتنه ایسون فرار
بوددی ویران یواسین نارومار
آرش ای عتائی دلاورلری !

[۱] یکن هفته بعدالترتیب وارد اولدیغیدن